

Sandmaskrosor i östra Svealand

HANS RYDBERG

Maskrosorna betraktades länge som något enbart för specialister. Botanister i gemen tog knappt i dem ens med tång. Under senare år har maskrosorna getts ökat intresse och uppmärksamhet, även bland mer brett verkande botanister — proffs som amatörer. Åtminstone gäller detta maskrosor i naturliga fodermarker som strandängar, kalkfuktängar, ogödslade gräsmarker samt torrbackar av olika slag. Anledningen till detta är att maskrosorna som växer här i regel hör till sektioner med ett begränsat antal arter, vilket gör dem lättare att bestämma. Hotbilden för dessa maskrosor är - till skillnad från flertalet ogräsmaskrosor, sect. *Ruderalia* — bekymmersam, vilket gör dem intressanta även från naturvårdssynpunkt. Intresset för ogräsmaskrosorna har också ökat, om än inte i samma omfattning, vilket hänger samman med att denna grupp kräver mer övning och tålamod samt att litteraturen är mer svårtillgänglig.

I ett tidigare nummer av Daphne (Rydberg 2000) har maskrosor i naturliga fodermarker presenterats översiktligt. Här finns också en bestämningsnyckel till de sektioner som påträffats i området. Liknande nycklar har även framställts i senaste upplagan av Krok-Almquists flora (Rydberg in Jonsell & Jonsell 2001) samt av Hans Øllgaard i Wittzell & Øllgaard (2001).

I denna uppsats beskriver jag mer utförligt sandmaskrosorna, sect. *Erythrosperma*,

med de arter som förekommer eller kan förväntas bli påträffade i östra Svealand.

Ett tack till Göran Wendt, Växjö, som lämnat värdefulla synpunkter på manuskriptet.

Var växer sandmaskrosorna?

Om man vill hitta sandmaskrosor måste man söka dem på sin rätta växtplats.

Största chansen att hitta dem är på ogödslade torrängar nära kusten. De växer ofta i strandängarnas torrare delar, på välbetade avsnitt i sydexponerade lägen. Sandmaskrosorna är också vanliga på vittringsjord på kalkhällmarker och i artrika torrängar, helst där moränen är kalkrik, liksom på sandfält och sandbackar bland ängshavre, backtimjan och flentimotej. De finns rikligt i åsmiljöer vid Mälaren, på platser där torrbacksfloran i övrigt är artrik och växttäckets inte är fullt slutet. Regelbundet, men ofta mer sparsamt, ser man sandmaskrosor i ogödslade betesmarker även i inlandet. De uppträder då ofta kringberghällar eller i soliga lägen bland annueller som nagelört, backtrav och vårförgätmigej. Man kan också se dem växa i varma, solbelysta tallbackar med gles vegetation. Sandmaskrosor hittar man också någon gång på ruderatmark och i gräsmattor. I regel växer de då på lättare jordar, särskilt på torra platser där vegetationen inte är fullt slutet som i vägkanter, på grusgångar, utmed husväggar och murar, ofta på torr sandblandad mull. På

ruderatmark kan arterna bli grövre och liknar då ogräsmaskrosor. Arter som ofta påträffas i ogräsmiljö är tegelmaskros *Taraxacum fulvum*, bårdmaskros *T. marginatum* och brunmaskros *T. proximum*. Även skånemaskrosen *T. scanicum* uppträder i Nyköping som ogräs i gräsmattor. En annan sällsynt art i gräsmattor är den med gräsfrö införda indianmaskrosen *Taraxacum disseminatum*. Sandmaskrosorna kan vara förbisedda på ruderatmark, där de dränks i mängden av ogräsmaskrosor. Ingen av sandmaskrosorna som finns i vårt område är rödlistad. Igenväxningen av torra betesmarker fortgår emellertid i stora delar av landet, och flera av de sällsynta arterna kan mycket väl komma att återfinnas på framtidens rödlistor.

Hur man känner igen dem

Hur kan man vara säker på att det just är en sandmaskros man ser och inte en dåligt utvecklad ogräsmaskros?

Tyvär finns det inget kännemärke som ensamt definierar en sandmaskros. Man får ofta kombinera flera karaktärer och se till helheten. Det första intrycket är att växten är liten och späd och att korgarna är mindre och i allmänhet ljusare gula än hos andra maskrosor. Stjälken är inte heller så tjock och saftigt slängig som hos ogräsmaskrosorna, utan istället tunnare och mer gracil. Bladen ger ofta ett ganska anonymt intryck. De är ofta nedliggande eller intrasslade i vegetationen och framträder inte förrän man frigör växten. Hos många arter är former med extremt flikiga blad, försedda med trådsmala flikar och tänder, vanliga. Tittar man litet närmare på holkerna så ser man att de yttre holkfjällen i regel är tunna, hinnkantade och har en liten knöl eller ansvällning på undersidan nära spetsen.

Säkraste kännetecknet är emellertid frukten. Huvuddelen av arterna har nämligen röd-

aktiga frukter, och i vårt område är det egentligen bara solmaskros *Taraxacum dissimile* och möjligen pyttemaskros *T. microlobum* som har den dystert gråbruna färg man hittar hos ogräsmaskrosorna och andra sektioner.

Det som i huvudsak skiljer sandmaskrosor från andra sektioner är sammanfattningsvis:

- i regel rödaktiga frukter (mörkröda, rödbruna, tegelröda, ljusröda)
- ofta små och finflikiga blad
- små korgar, i regel bara 20-35 mm breda, mot ogräsmaskrosornas 40-60 mm
- holkfjäll på undersidan med en i regel tydlig knöl
- växer på torra marker som sandfält, torrbackar, älvar och kalkberg
- pollen saknas ofta
- yttre holkfjäll vanligen små, ofta mer eller mindre upprätta eller båglik utböjda
- yttre holkfjäll i regel med en tydlig vit hinnkant
- bladskaft nästan alltid smala
- den vertikala jordstammen ofta täckt med rester av vissna bladskaft
- plantor i regel småväxta

Sandmaskrosorna är en förhållandevis väl avgränsad sektion. Två arter, sumpmaskros *Taraxacum intercedens* och Langes maskros *T. langeanum*, vilka kännetecknas av rödaktiga frukter, räknades tidigare hit. Men på grund av de yttre holkfjällens karaktärer och växtplatsen på fuktiga marker, räknas de numera till strandmaskrosorna, sect. *Palustria*. Ingen av arterna är emellertid funnen i Sörmland eller Uppland.

En närbesläktad sektion, sect. *Obliqua*, dvärgmaskrosor, växer ofta i samma miljö och tillsammans med sandmaskrosor. Denna består av två arter, dvärgmaskros *Tobliquum* och pysslingmaskros *T. platyglossum*. Båda är

sydliga och har ännu inte påträffats i vårt område, men de kan i södra Sverige lokalt vara rätt vanliga. Arterna kännetecknas av grå frukter med en kort (<0,5 mm), konisk näbb, inrullade kantblommor, samt regelbundna, talrika (oftast >6 par) sidoflikar.

Sandmaskrosor i litteraturen

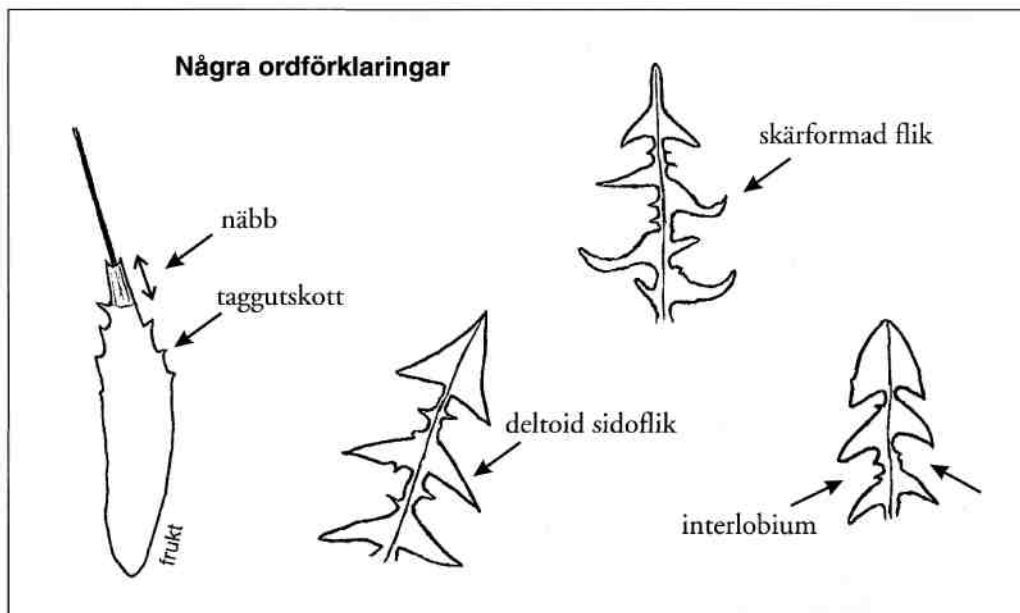
I vilka böcker kan man läsa om sandmaskrosor? Var finns de beskrivna? Sandmaskrosorna har i litteraturen behandlats vid ett flertal tillfällen. Monografier finns hos Dahlstedt (1921) och Doll (1973). Dahlstedts arbete behandlar blott de nordiska arter som var kända fram till 1920, men dessa är å andra sidan mycket utförligt beskrivna. Dolls arbete är en världsmonografi. Den är tyskspråkig, har inte lika omfattande artbeskrivningar men är utförlig vad beträffar variation och utbredningsuppgifter. Dessutom behandlar den alla arter som är beskrivna fram till 1973. En nyckel till de danska sandmaskrosorna finns hos Hansen (1981). Denna nyckel är myck-

et kortfattad, och det går bara att nyckla fram riktigt typiska exemplar. Dessutom saknas flera vanliga svenska arter i Danmark. För västkustens sandmaskrosor har Erik Ljungstrand konstruerat en nyckel på drygt 20 arter (Ljungstrand 2000).

Mest användbar för vårt vidkommande är utan tvekan den artikel som nyligen presenterats i Svensk Botanisk Tidskrift (Wendt 2001). Den är rikt illustrerad med många arter inscannade i färg från herbarieark. Nyckeln är i högsta grad användbar och fungerande, åtminstone för typiska exemplar. Ett starkt stöd har man av de fylliga och i många fall träffande beskrivningarna. Artikeln presenterar visserligen bara arter i södra Sverige, men flertalet av dem förekommer och är vanliga även hos oss.

Att tänka på vid insamling

Sandmaskrosorna bör samlas under maj-juni. Senare är de svåra att hitta och har då i regel avblåsta frukter och otypiska blad. För-

sök att samla varje kollekt med både holk (knopp), korg och fruktboll. Den senare kan drivas fram från nyligen avblommade korgar med skaften ställda i ett glas med vatten. Var noga med att märka kollekten så att frukterna hamnar rätt när de skall förenas med den del som hamnat i växtpressen.

Det bästa är om plantorna läggs i en fältpress direkt på växtplatsen. Du kan också använda plastpåsar. Lägg då inte i mer än ett exemplar i varje påse. Avramlade frukter måste kunna kopplas till rätt kollekt, vilket är svårt om flera kollekter ligger tillsammans.

Glöm inte att anteckna de yttre holkfjällens riktning, bladfärgen, färgen på bladskافتet och de färska märkenas färg — karaktärer som är svåra att se när plantan är torr. Hos många arter mörknar märkena efter torkning. I nyckeln avses de färska märkenas färg!

Problem vid bestämning

En del sandmaskrosor går inte att artbestämma. Så är det tyvärr. De kan vara för unga och outvecklade. De kan även vara extremt modifierade och uppvisa karaktärsdrag som inte är arttypiska eller sakna kännetecken som annars brukar finnas. Som exempel kan nämnas att arter med normalt mörka holkar ibland kan ha ljusa sådana. Vidare kan bladskافتet enligt beskrivningen vara rött, men den röda färgen kan i undantagsfall saknas. Normalt apollina arter kan någon gång få pollen. Vi känner inte heller fullt ut till alla variationer. Det finns så många möjligheter till avvikelser i bladform eller andra egenskaper, mycket beroende på vad som orsakat modifierationen (tramp, ljusbrist, avbetning, kvävepåverkan, konkurrens, näringsbrist, markfuktighet etc). Särskilt bladen kan uppvisa många ansikten, vilket ibland gör det svårt att på en växtlokal samla rena kollekter, det vill säga flera exemplar av samma art. Ibland sam-

lar man flera plantor som inte alls liknar varandra, men som vid närmare studium visar sig höra till samma art.

Något som kan vara frustrerande är att man ibland saknar ett viktigt stadium. Om det bara finns fröställningar vet vi exempelvis inte om korgen är pollenförande eller ej. Inte heller ser vi de yttre holkfjällens riktning eller färgen hos märkena. Om det bara finns unga korgar vet vi ingenting om frukten, vilket gör att arter som har gulbruna—grå frukter måste bestämmas med hjälp av andra, ofta mindre säkra karaktärer. Även om frukten i många fall ger viktiga ledtrådar till en säker bestämning, är det oftast avgörande om man kan finna blommande korgar.

Bestämningsnyckeln nedan är användbar för sandmaskrosor som ryms inom arternas normala variation. Det är i början svårt att bestämma sandmaskrosor. Som hos alla växtgrupper med många närstående arter och en stor inomartsvariation, hittar man ofta exemplar som har karaktärer från två arter. Exempel som är otypiska i något eller några avseenden är i början inte så viktiga att kunna namnge. Det är viktigare att lära sig det som är typiskt. Först när man har kunskap om artens normalutseende är det dags att lära sig variationen. Därför kan det vara klokt att spara belägg som man inte kunnat bestämma.

Observera att pollen kan ha sköljts bort från märkena efter ett regn respektive ha tillförts från pollenförande arter via insekter. I det senare fallet brukar pollenkorn sitta strödda i korgen (inte bara på märkena) samtidigt som vissa märken helt saknar pollen. Om pollenkornen regnat bort kan pollenförande arter avslöjas genom att man studerar ståndarrören under lupp och samtidigt genomlyser dem underifrån.

Nyckel till områdets sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*

A1. Med pollen

B1. Gula märken

- C1. Blad ljusgröna, vid basen av skaftet gröna, kantblommor
undertill med röd strimma. Yttre holkfjäll kortare än halva de inre.
Korgar 25-35 mm *T. laetum*
- C2. Blad mörkare gröna, deras skaft undertill något rödvioletta,
kantblommor undertill gråvioletta. Yttre holkfjäll längre än halva de inre.
Korgar större, ofta 35-50 mm *T. limbatum*

B2. Gröna-svartgröna märken

- C1. Yttre holkfjäll med bred hinnkant
- D1. Yttre holkfjäll korta och breda, i regel högst 5 mm långa, korg liten,
25-35 mm bred El. Bladskaft trådsmla, runt om mörkröda, yttre
holkfjäll
med kraftig knöl på undersidan *T. rubicundum*
- E2. Bladskaft ej trådsmla, undertill blekgröna-svagt röda,
yttre holkfjäll med liten knöl *T. gotlandicum*
- D2. Yttre holkfjäll äggrunt lansettlika, i regel längre än 5 mm, korg
medelstor, 35-50 mm bred El. Holk mörkgrön, märken
mörkgröna,
bladskaft lysande rödvioletta *T. polyschistum*
- E2. Holk blekgrön, märken ljusa,
bladskaft svagt röda *T. limbatum*
- C2. Yttre holkfjäll med smal eller otydlig hinnkant
- D1. Bladflikar kluvna i parallella småflikar eller flikar på ryggsidan med flera
långt utdragna tänder.
- E1. Ändflik bred med konvexa sidor, täml. tvärt övergående i en tunglik
spets, övre sidoflikar i regel kloböjda. Bladflikar
på ryggsidan med långt utdragna tänder *T. disseminatum*
- E2. Ändflik smal med raka el svagt konvexa sidor, i regel jämnt
övergående i en tunglikt utdragen spets, som ofta vidgar sig uppåt.
Bladflikar kluvna i parallella småflikar. Fl. Gracil planta. Blad
spensliga med smala sidoflikar och en ofta bara 1—2 mm bred,
linjär ändflik som i spetsen
kan vara krökt åt sidan *T. tenuilobum*
- F2. Blad ej påtagligt spensliga. Sidoflikar bredare liksom
interlobierna. Ändflik i regel >3 mm bred, sidor ej parallella,
i spetsen inte böjd *T. scanicum*
- D2. Annorlunda
- E1. Yttre holkfjäll breda, purpurfärgade. Korg aldrig helt utslagen.
Bladflikar deltoidea, i regel snett nedåtriktade *T. brachyglossum*
- E2. Yttre holkfjäll smalt (äggrunt) lansettlika, gröna,
korg i sol fullt utbredd Fl. Bladflikar triangulära
med rak spets.
Ändflik ej tunglik. Frukt ca 2,5 mm *T. tenellisquameum*
- F2. Bladflikar skärformade med uppåtsvängd spets.
Ändflik tunglikt utdragen. Frukt ca 3 mm *T. lacistophyllum*

A2. Utan pollen

B1. Gula—ljus gröna märken

C1. Märken rent gula, blad ljus gröna..... *T. commixtum*

C2. Märken gulgröna-ljusgröna, blad gröna-grågröna

D1. Vissa bladskaft vingade *T. glaucinum*

D2. Bladskaft ej vingade

E1. Frukt svartröd, yttre holkfjällets hinnkant bred *T. taeniatum*

E2. Frukt brun-gulbrun-rödaktigt brun, hinnkant smal Fl.

Bladskaft bleka-svagt röda

G1. Blad gräsgröna, fruktens näbb 0,7-1 mm *T. fulvum*G2. Blad grågröna, fruktens näbb ca 0,5 mm *T. canulum*F2. Bladskaft rödvioletta *T. falcatum*

B2. Gröna—mörkgröna märken

C1. Bladskaft grova och/eller vingkantade

D1. Bladskaft grova, frukt grå..... *T. dissimile*

D2. Bladskaft vingade, frukt rödaktig

E1. Blad m 4—6 långt utdragna flikar, frukt ca 3 mm..... *T. glaucinum*E2. Blad m 3-4 par, täml. korta flikar, frukt <3mm *T. xerophilum*

C2. Bladskaft smala

D1. Blad med största bredd ovan mitten, sidoflikar med påfallande

konvex rygg, kantblommor i spetsen båtformade *T. parnassicum*

D2. Annorlunda

E1. Yttre holkfjäll utan eller med smal hinnkant

Fl. Liten, i regel 5—10 cm hög. Antal bladflikpar 2-4, frukt

rödbrun eller grå (—brun) G1. Yttre holkfjäll 5-8 mm

långa, ca 2 mm breda,

långspetsade, ej påfallande tunna, frukt grå(—brun) *T. microlobum*

G2. Yttre holkfjäll 3—5 mm långa, 1-1,5 mm breda,

tunna och ej påtagligt långspetsade, frukt rödbrun..... *T. isophyllum*

F2. Liten-medelstor, ofta 10-20 cm hög. Antal bladflikpar 5-7,

yttre holkfjäll långa, nedböjda, frukt brun *T. proximum*

E2. Yttre holkfjäll med ±bred hinnkant

Fl. Yttre holkfjäll ikorta och breda, äggformade.

G1. Holkskaft håriga, bladflikar deltoida, ändflik ofta

hjälmlik eller brett triangulär *T. taeniatum*

G2. Holkskaft kala, bladflikar smala, uppåt-

svängda. Ändflik smalt utdragen..... *T. rubicundum*

F2. Yttre holkfjäll ±långa och smala, lansettlika

G1. Flikar på ryggsidan oftast med enstaka grova,

±uppåtriktade tänder *T. isthmicola*

G2. Utan sådana tänder

H1. Yttre holkfjäll smalt hinnkantade, högst så långa som hälften

av de inre. Fruktens näbb kort, 0,5—0,7 mm.

Frukt med mycket korta utskott *T. decipiens*

H2. Yttre holkfjäll brett hinnkantade, längre än hälften

av de inre, fruktens näbb ca 1 mm.

Frukt med tydliga vassa utskott *T. marginatum*

Artbeskrivningar

Arter inom parentes är hittills ej funna i Sörmland eller Uppland.

***T. brachyglossum* (Dahlst.) Raunk. - knoppmaskros.** Knoppmaskrosen är i allmänhet lätt att känna igen på sina mörka holkar med rätt utstående, kraftigt purpuranlupna yttre holkfjäll. Ibland är purpurfärgen inte så utpräglad, men man kan då känna igen arten på de mörkt gröna bladen med sina deltoida, snett nedåtriktade, i regel otandade flikar och på ändflikens utdragna spets. Bladskafet är vackert rödviolett. Om man tittar på blomkorgen ser man att den inte öppnar sig helt, inte ens i solgasset mitt på dagen då andra maskrosor lyser som solar i gräset. Märkena i korgen är mörka och har ganska rikligt med pollen. Arten är tämligen allmän i vår del av landet.

***T. canulum* Hagl. — mörk tegelmaskros.** Betraktas stundom som en form av tegelmaskros *T. fulvum*. Liknar denna men bladen är mörkt grågröna, korgen mindre samt näbben hos frukten blott ca 0,5 mm lång. Interlobier är ofta breda och rikt syltandade, särskilt nedtill på bladet. Sidoflikarna talrika och täml. smala. Flikarna i ett par sitter ofta på olika höjd. Arten är funnen i Sörmland på 1930-talet och i Uppland (Yttergran 1925) samt i Närke. Arten är troligen mycket sällsynt.

(*T. commixtum* Hagl. — stickmaskros). Denna art känner man igen på de rent gula märkena, frånvaron av pollen och den rödvioletta färgen på bladskafet. Strålblommorna har undertill en rödviolett strimma. Bladen är betydligt ljusare gröna än hos flertalet andra sandmaskrosor. Interlobierna är vanligen

långa och försedda med en - flera långa och smala syltänder. De yttre holkfjällen är tämligen korta och äggrunda samt bågligt utstående. Frukten är mörkröd, ca 3,5 mm lång. Arten är sällsynt, närmast funnen på Gotland och skulle möjligen kunna dyka upp även hos oss.

***T. decipiens* (Raunk.) Hagl. — hållmaskros.** Hållmaskrosen karakteriseras av de yttre holkfjällen som är långa och smala med utdragen spets och samtidigt mer eller mindre brett hinnkantade. Korgarna saknar pollen, är små och tätare än flertalet andra sandmaskrosor samt rent och vackert gula. Dess stjälkar är ofta röda. Bladen är oftast smala och har deltoida, nedåtriktade flikar. Bladskafet är smalt och vackert rödfärgat. Även frukterna är lysande röda. Hållmaskrosen är sällsynt i Sörmland och Uppland.

***T. disseminatum* Markl. — indianmaskros.** En pollenförande art som har typiska blad med utdragen, tunglik ändflik, vilken ofta är utvidgad i spetsen. De övre flikarna är klokliskt nedböjda, har en mycket bred bas och är på ryggsidan försedd med flera, ej sällan 3-5 långa tänder. Bladflikarna har en långt utdragen spets. Interlobierna är tämligen långa och smala. Frukten är 3-3,5 mm lång, alltså längre än hos flertalet sandmaskrosor, samt brunaktig. Arten är sällsynt och några gånger funnen på kulturmark, t.ex. i gräsmattor i Örebro, Stockholm och Nyköping. Den är sannolikt inkommen med gräsfrö.

***T. dissimile* Dahlst. — solmaskros.** Solmaskrosen är en typisk sandmaskros med hänsyn till storlek, de pollenlösa märkena och de yttre holkfjällens breda hinnkant och tydliga knöl på undersidan. Märkena är dock mycket

mörka, nästan svarta och frukten är grå — utan röda färgtoner — vilket är mycket ovanligt bland sandmaskrosorna. Det gör arten lätt att känna igen. Tyvärr är den mycket sällsynt i Svealand och blott något enstaka fynd finns.

***T. falcatum* Brenner — falkmaskros.** Om du hittar en maskros med gulbruna frukter och ljusa märken utan pollen är det troligt att du antingen hittat falkmaskros eller den närliggande arten tegelmaskros *T. fulvum* — se nästföljande art! Falkmaskrosen skiljer sig från den senare genom sina blågröna, i regel mer finflikiga blad med mer eller mindre intensivt röda skaft. Bladen har också något längre interlobier. Wendt (2001) uppger också att falkmaskrosen i fält har mer uppåtriktade blad. Falkmaskrosen är mindre allmän men förbises sannolikt rätt ofta.

***T. fulvum* Raunk. - tegelmaskros.** Tegelmaskrosen liknar föregående art (se denna för skilljekaraktärer). Bladen är rent gröna, ibland med mörka fläckar på interlobierna. Sidoflikarna är i regel deltoida till svagt skärformade och snett nedåtriktade, i regel bara med någon enstaka tand på ryggsidan. Arten växer litet överallt och är inte alls bunden till betade marker. På ruderatmark blir den rätt storvuxen och genom de gulbruna frukterna kan den lätt tas för en ogräsmaskros. Märk dock att de yttre holkfjällen är hinnkantade och har en mer eller mindre utpräglad knöl på undersidan, vilket säger att det är en sandmaskros. Lik spädmaskros *T. laetum*, men saknar pollen och har gulbruna frukter. Tegelmaskrosen tycks vara tämligen sällsynt i östra Svealand, men är troligen förbisedd.

***T. glaucinum* Dahlst. - blågrå maskros.** Arten är lätt att känna igen på de mörkt röd-

violetta och tydligt vingkantade bladskäften. Korgen är rätt bred med blågröna, men ibland betydligt ljusare märken utan pollen. Holken är mörkt grön och kraftig. Bladen har en blågrå färgton. Dess flikar är deltoida, ibland svagt skärformade samt nedåtriktade. Typiska är också de yttre holkfjällen, vilka är breda, rätt utstående och brett hinnkantade. Arten är mindre allmän i Sörmland och Uppland.

***T. gotlandicum* (Dahlst.) Dahlst. - gutemaskros.** Arten påminner litet om rubinmaskros men skiljer sig från denna, dels genom att märkena har pollen, dels genom att bladskäften på undersidan är bleka eller blott svagt röda. Hos rubinmaskrosen är bladskäften trådmala, hos gutemaskrosen något bredare. Gutemaskrosen har korta, breda och hinnkantade yttre holkfjäll som är snett uppåtriktade. Gutemaskrosens blad är rätt breda i förhållande till sin längd och sidoflikarna är ofta rätt korta och trubbiga. Den liknar därigenom dvärgmaskrosen, vars kantblommor dock har rörformigt inrullade spetsar samt grå frukter. Gutemaskrosen är mycket sällsynt i vårt område och har inte setts sedan 1960-talet. Den bör eftersökas i kalkrika kusttrakter.

(*T. isophyllum* Hagl. — sotmaskros). Sotmaskrosen är en av våra minsta sandmaskrosor. Korgen är liten, oftast inte mer än ca 2 cm bred och märkena är nästan svarta och saknar pollen. Yttre holkfjällen är obetydliga, har i regel en knöl på undersidan och kan sakna hinnkant. Bladens flikar är små, deltoida och nedåtriktade. Arten är vanligast på Öland och Gotland, är ej funnen inom vårt område men kan tänkas dyka upp även i östra Svealand.

Karelsk maskros *Taraxacum isthmicola* är funnen på Tåkenön i Julita, Södermanland. Lägg märke till de uppskjutande tänderna på sidoflikarna och att bladen är bredast på mitten. Arten bör eftersökas i de västra delarna av Sörmland och Uppland.

***T. isthmicola* Lindb.fil. — karelsk maskros.**

Växten påminner till bladformen om en ängsmaskros, särskilt *T. subhamatum*. Bladen är smala med utåt- till nedåtriktade, deltoida flikar, vilka på ryggsidan i regel är konkava, ofta långt och jämnt tillspetsade. Ändfliken är triangulär, ofta smal. Sidoflikarna har på ryggsidan, ofta även på buksidan, oftast en (ibland två) grov, plötsligt utskjutande, rakt uppåtriktad tand. Korgen har gröna märken utan pollen. Arten är mycket sällsynt i vårt område och endast funnen på Tåkenön i Hjälmarén, men flera lokaler finns i Närke.

***T. lacistophyllum* (Dahlst.) Raunk. — backmaskros.** Backmaskrosen har stora, glesa korgar och svartgröna märken med pollen. Man känner lätt igen den på bladen, vars flikar är tydligt uppåtsvängda i den yttre delen. Ändfliken är långt utdragen-tunglik och dess basflikar rakt utstående. Arten är ganska vanlig i naturbetesmarker, där den även växer i kvävepåverkade avsnitt, t. ex. under buskar och på röjningsfläckar. Plantorna kan i sådan miljö bli 20-25 cm höga.

***T. laetum* (Dahlst.) Raunk. — spädmaskros**

Arten hör till våra mest karaktäristiska sandmaskrosor och är dessutom ganska vanlig. De ljusgröna bladen med sina bleka bladskärf är goda kännetecken liksom den rödaktiga strimman på undersidan av strålblommorna, de rent gula, rikt pollenförande märkena samt de breda yttre holkfjällens kraftiga, ofta rödanlupna knöl.

Bårdmaskros *Taraxacum limbatum*. Lägg märke till bladens nedåttekande, deltoida sidoflikar. Holken är blekt grön. De yttre holkfjällen är hinnekantade och snett uppåtriktade. Tofta, Gotland, 1989. Foto: Hans Rydberg.

***T. limbatum* Dahlst. — bårdmaskros**

Bårdmaskrosen är rätt vanlig i våra naturbetesmarker. Korgen är stor och plan, har sparsamt med pollen och ljusa märken (sällan rent gula som hos spädmaskros). Bladskäften brukar ha en svag rödviolett färg. Även holken är typisk genom sin blekt gröna färg. De yttre holkfjällen är något uppåtriktade med utböjda spetsar, har bred hinnkant och tydliga knölar.

***T. marginatum* (Dahlst.) Raunk. - fransmaskros.**

En relativt storvuxen representant för de pollenlösa arterna. Med litet träning lär man sig känna igen fransmaskrosens typiska holkar, vilka är mörkt gröna med tämligen grova, snett uppåtriktade, mörkt gröna-lätt purpurtonade yttre holkfjäll med vit, bred, tydligt markerad hinnkant. Bladen är hos många individer fransigt uppflikade med smala sidoflikar och långa, trådlika utskott från interlobierna, men även andra bladformer förekommer. Liknar till bladformen ibland skånemaskros, men denna har pollen och smalare hinnkant på de yttre holkfjällen. Arten kan bli rätt stor och liknar då en *Ruderalia*. Fransmaskrosen är mindre allmän i Sörmland och Uppland men rätt många lokaler finns från Sörmland från 1980- och -90-talen.

***T. microlobum* Markl. — pyttmaskros.**

Om man har tillgång till frukter är denna art lätt att bestämma. De dystert gråbruna frukterna i kombination med de smala bladen med sina fåtaliga, korta och vasst tillspetsade sidoflikar gör den lätt att identifiera. De yttre holkfjällen är \pm nedåtriktade och har en smalt tydlig hinnkant. Bladskäften är nedtill röda. Märkena är mörkt gröna, som torra nästan svarta, och saknar pollen. Till bladformen lik

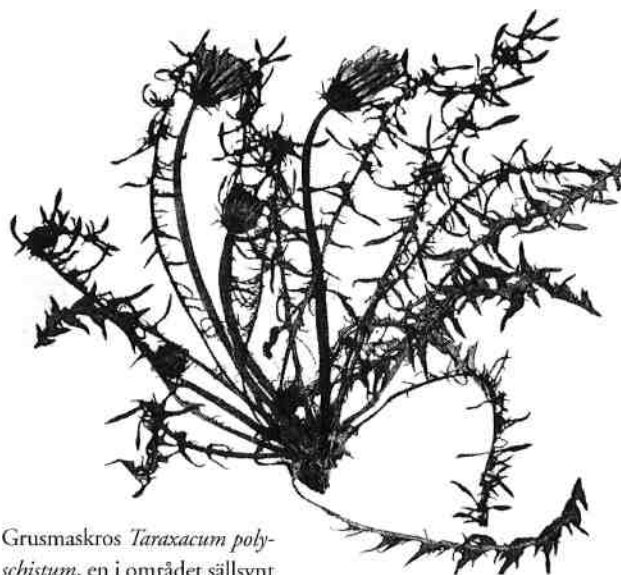
sotmaskros *T. isophyllum*. Den senare har dock tunna och mycket små yttre holkfjäll. Pyttmaskrosen är mindre allmän och från Sörmland finns flera insamlingar under 1990-talet.

***T. parnassicum* Dahlst. — parnassmaskros.**

Denna art har bara påträffats på ett par platser i Stockholm och är mycket sällsynt även där. Typisk för arten är att sidoflikarna sitter tätast i den övre delen av bladet, som därför ser fram tungt ut. Sidoflikarna har dessutom starkt konvexa ryggar. Korgarna saknar pollen, deras strålblommor är i spetsen något tillnupna (nästan som hos dvärgmaskrosorna). Sannolikt omedvetet införd.

***T. polyschistum* Dahlst. — grusmaskros.**

Grusmaskrosens blad har 5-7 par flikar med mycket fint och rikt syltandade ryggsidor.

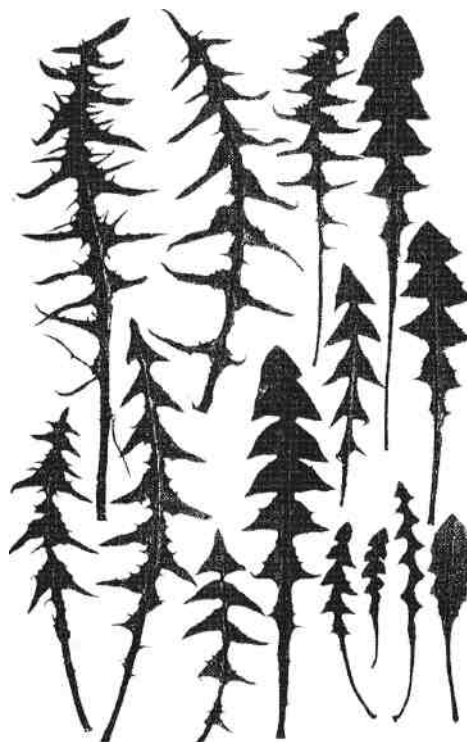

Grusmaskros *Taraxacum polyschistum*, en i området sällsynt art med ibland mycket starkt flikiga blad.

Flikspetsarna är uppåtsvängda. Smalbladiga former kan bli lika *T. rubicundum*, som dock i regel saknar pollen. Yttre holkfjäll är dock mer lansettlika. Bladen har i interlobierna mycket kraftiga tänder. Smalbladiga modifikationer liknar *T. lacistophyllum*, men har till skillnad från denna långa tänder och småflikar i interlobierna. Typisk för grusmaskrosen är att bladflikarna i ett par sitter på olika höjd. Sällsynt art, men funnen flerstädes i Uppland och Sörmland.

***T. proximum* (Dahlst.) Raunk.** — **brunmaskros.** Brunmaskrosen kan påträffas i de flesta torra miljöer såväl i torrbackar som på grusgångar, i gräsmattor och på vägkanter. Bladen varierar oerhört i utseende och ger därför dålig hjälp vid bestämning. Korgarna varierar i storlek men saknar alltid pollen. Frukterna är bruna-rödbruna och relativt stora med långa, vassa taggutsnitt. De yttre holkfjällen är otypiska för sandmaskrosor i det att de är långa, utdraget spetsiga och i regel nedböjda. De saknar ofta, eller har blott små, knölar. Hinnkanterna är smala eller närmast obefintliga. De yttre holkfjällen blir i fruktstadiet ofta violett anlupna. Arten är allmän i Sörmland och Uppland.

***T. rubicundum* (Dahlst.) Dahlst.** — **rubinmaskros.** Rubinmaskrosen är de östsvenska kalkbackarnas kanske vanligaste sandmaskros. På riktigt torra och steniga marker växer de små plantorna med sina rikbladiga rosetter av extremt flikiga, trassliga blad. Bladskäften är trådsmala och i regel lysande rubinröda. Bladflikarna är i regel skärformade och uppåtsvängda. Korgen är liten och gles, de yttre holkfjällen korta och breda med tydlig hinnkant och snett uppåtriktade mot hollen. Arten saknar pollen, men lokala popula-

Olika bladtyper av brunmaskros *Taraxacum proximum*, en vanlig sandmaskros som ibland liknar ogräsmaskrosorna. Typiska drag är bruna frukter och långa, nedböjda yttre holkfjäll. (Ur Dahlstedt 1921).

tioner med pollenförande korgar uppträder. Arten är allmän i Svealand, särskilt mot kusten.

***T. scanicum* Dahlst.** — **skånemaskros.** Skånemaskrosen har deltoida, lätt nedåtriktade bladflikar som är kluvna i parallella småflikar. De senare blir inte så smala som hos trådmaskrosen. Ändfliken är tunglikt utdragen med enstaka inskärningar längs kanten. Arten har i likhet med trådmaskros rikligt med pollen

och mycket mörka märken. De yttre holkfjällen har smal hinnkant, otydlig knöl och är snett nedåtböjda. Arten är sällsynt i Svealand och ganska få insamlingar finns, främst från Nyköpingstrakten.

***T. taeniatum* Hagl. — tofsmaskros.** Tofsmaskrosen har fått sitt svenska namn av den tofs av spindelvävshår som brukar sitta strax under korgen, på yngre holkar även längre ned på skaftet. Men även andra arter kan ha håriga skaft. Lägg då märke till tofsmaskrosens blad; på ändfliken som i de flesta fall är hjälmlik eller brett triangulär med en eller annan djup inskärning i kanten och på de rätt korta, oftast otandade sidoflikarna. De yttre holkfjällen är breda och har tydliga hinnkanter och korgens märken är ganska ljust gröna och saknar pollen. Arten är ganska vanlig på naturbetesmarker inom hela området.

(*T. tenellisquameum* Markl. — alvarmaskros). Hos denna sandmaskros är de yttre holkfjällen mycket smala och långt utdragna, ljusa, tunna och med en smal vit hinnkant. Korgarna är små, starkt välvda med mörka stift och märken, vilka bär rikligt med pollen. Bladens flikar är triangulära, nedåtriktade, antalet flikpar (4-) 5-6 (-7). Ändfliken är brett triangulär. Bladformen varierar dock starkt. Frukten är gulbrun! Alvarmaskrosen är närmast funnen i Närke och borde kunna uppträda även i vårt område.

***T. tenuilobum* (Dahlst.) Dahlst. — trådmaskros.** Som namnet antyder har denna sandmaskros långa trådlika bladflikar. Ändfliken kan vara ett par cm lång men bara 1-2 mm bred, och liknande form finns ofta även hos sidoflikarna. Dessa är dessutom ofta kluvna och de på så sätt uppkomna delflikarna är i

Alvarmaskros *Taraxacum tenellisquameum*, en art som bör eftersökas i östra Svealand eftersom den är funnen i Närke. Den gulbruna frukten i kombination med de mycket smala och långt utdragna yttre holkfjällen är viktiga kännetecken.

det närmaste parallella. De yttre holkfjällen är likaså smala, nedböjda och har en smal hinnkant som lika ofta saknas. Korgarna har rikligt med pollen och märkena är mycket mörka. Arten är mycket sällsynt i vårt område och det föreligger blott något enstaka fynd. Ett nutida fynd från Botkyrka hör sannolikt till denna art.

***T. xerophilum* Markl. - stenmaskros.** Denna växt är ganska liten, i regel bara 5-10 cm hög. Korgarna är små och ljusgula, märkena mörkgröna och utan pollen. De yttre holkfjällen är något uppåtriktade, har en bred och tydlig hinnkant och en nära spetsen utpräglad knöl. Bladen är små med nedtill röda skaft och korta, deltoida flikar. Antalet par flikar är i regel bara 3-4. Direkt nedanför det nedersta flikparet, finns hos många blad, tydliga vingkanter, vilka smalnar nedåt. Arten är mycket sällsynt och funnen i Kungsör (som faktiskt hör till landskapet Sörmland)

Bestämningshjälp:

Om du får problem med sandmaskrosorna, vilket är regel i början, får du gärna skicka belägg till undertecknad, som lovar att hjälpa till så långt kunskapen räcker.

Referenser:

- Dahlstedt, H. 1921: De svenska arterna av släktet *Taraxacum*. I. *Erythrosperma*. *Acta Florae Sueciae* 1: 1-160.
- Doll, R. 1973: Revision der sect. *Erythrosperma* Dahlst. Emend. Lindb. f. der Gattung *Taraxacum* Zinn. *Feddes Repertorium* Bd 84, h. 1-2, s. 1-180. Berlin.
- Hansen, K. 1981: *Dansk feltflora*. Gyldendal.
- Jonseli, B. & Jonsell, L. 2001: Krok & Almquist: *Svensk Flora. Fanerogamer och ormbunsväxter*. Uppsala.
- Ljungstrand, E. 2000: Västkustens maskrosor. *Vri-rånge* 14: 19-32.
- Rydberg, H. 1999: Maskrosor med svenska namn. *Svensk Bot. Tidskr.* 93: 123-128.
- Rydberg, H. 2000: Maskrosor i Sörmlands och Upplands naturliga fodermarker. *Daphne* 11: 47-58.
- Wendt, G. 2001: En guide till sand- och dvärgmaskrosor (sektionerna *Erythrosperma* och *Obliqua*). *Svensk Bot. Tidskr.* 95: 94-114.
- Witzell, H. & Ollgaard, H. 2001: Maskrosor i södra Sverige - en introduktion. *Svensk Bot. Tidskr.* 95: 78-93.

Hans Rydberg
Eks gård, 646 91 Gnesta
e-post: hanry@d.lst.se